

БЮДЖЕТНІ НОВАЦІЇ: ПРИЦІЛ НА ІННОВАЦІЇ? ВЧЕНІ ТА ЧИНОВНИКИ СПЕРЕЧАЮТЬСЯ ПРО ТЕ, НАСКІЛЬКИ НАПОВНЕНІ РЕАЛЬНИМ ЗМІСТОМ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІ ДЕКЛАРАЦІЇ УРЯДУ

(Опубліковано у газеті "Дзеркало тижня" № 38 (617), 7–13 жовтня 2006 року)

Олександр РОЖЕН, Юрій СКОЛОТЯНИЙ, Наталія ЯЦЕНКО

Рішуче прискорення інвестиційних процесів, спрямованих на істотне оновлення основних фондів і впровадження інновацій, оголошено одним із ключових завдань нинішнього уряду. Автори проекту бюджету-2007, який зараз розглядається, стверджують, що його розроблено з урахуванням необхідності переходу від споживчої моделі розвитку економіки до інвестиційно-інноваційної.

«Витрати інноваційно-інвестиційної спрямованості держбюджету збільшено порівняно з 2006 роком майже на 50% — до 26,8 млрд. грн. Зміщення акцентів бюджетної політики на оновлення економічного зростання створить ґрунт для підвищення конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках і сприятиме залученню приватних інвестицій. Позитивні сигнали для розвитку отримає не лише державний, а й приватний сектор економіки», — стверджує прес-реліз, розміщений на веб-сайті Мінфіну.

Чи так це і які реальні перспективи розвитку передових технологій у нашій країні? Що потрібно зробити, аби круто змінити ситуацію в кращій бік? Ці та інші проблеми обговорювалися за круглим столом, ініціатором і головним організатором якого виступив Інститут економіки та прогнозування НАН України. Керівництво інституту доклало чимало зусиль, аби зібрати для спілкування віч-на-віч представників уряду, наукової та бізнес-еліти нації і таким чином спробувати перевести суспільну полеміку, що ведеться навколо бюджетних ініціатив уряду, у формат конструктивного і соціально відповідального діалогу.

Як мінімум обмін думками відбувся. І читачі «Дзеркала тижня» сьогодні мають ексклюзивну можливість ознайомитися з матеріалами круглого столу.

Науку на цій зустрічі представляли академіки НАНУ [Валерій ГЕЄЦЬ](#) (Інститут економіки та прогнозування НАНУ) і [Сергій КОМІСАРЕНКО](#) (Інститут біохімії ім. О.Палладіна НАНУ), члени-кореспонденти НАНУ [Анатолій ДАНИЛЕНКО](#) (Інститут економіки та прогнозування НАНУ), [Елла ЛІБАНОВА](#) (Інститут демографії та соціальних проблем НАНУ) і [Михайло ІЛЬЧЕНКО](#) (Національний технічний університет України «КПІ»), доктори економічних наук [Алла СОКОЛОВСЬКА](#) (Науково-дослідний фінансовий інститут при Мінфіні України), [Валерій НОВИЦЬКИЙ](#) (Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАНУ), [Валентин ВИШНЕВСЬКИЙ](#) (Інститут економіки промисловості НАНУ).

В обговоренні взяли участь представники уряду — заступник міністра фінансів України Тетяна ЄФІМЕНКО, перший заступник міністра економіки України Анатолій МАКСЮТА, а також директор департаменту Мінпромполітики Олексій НОГОВІЩИН. На спільну думку, дуже позвавила дискусію участь у ній президента консорціуму «Індустріальна група», члена Ради конкурентоспроможності України Віталія ГАЙДУКА. Так би мовити, глас великого і найбільшого бізнесу.

В.Геєць. — Проведення цього круглого столу зумовлено передусім тим, що в рамках нинішнього бюджетного процесу і обговорення бюджетної стратегії на найближчі три роки, яке зараз триває в уряді, Верховній Раді та суспільстві, чи не вперше за останні півтора десятиліття зроблено наголос на тому, що ключовим для України є інвестиційно-інноваційний шлях розвитку.

Задекларований шлях повністю відповідає сьогоденній ситуації в економіці, яка вичерпала ресурс відновлювального економічного зростання. Ми фактично вичерпали можливості стимулювання розвитку економіки за рахунок споживчого попиту, оскільки він уже почав формувати в економіці негативні тенденції. Ми маємо серйозні проблеми в нагромадженні капіталу в середньо- та довгостроковій перспективі. Ми маємо серйозні проблеми в енергетичній сфері. Але найголовніше — ми маємо проблеми у механізмах і способах реалізації цієї ідеології, оскільки, з досвіду інших держав, вони не завжди приводили до бажаного результату. Досить часто країна збивалася з обраного шляху.

Тому сьогодні дуже важливим є широкий обмін думками стосовно того, яким чином забезпечити використання цих коштів саме у пріоритетних напрямках. Проблема вибору та обґрунтування пріоритетів є нерозв'язаною для України. Недостатньо надійним є й механізм бюджетного забезпечення, оскільки наш бюджет далеко не безпроблемний у плані надходжень. Ще одним ключовим питанням є те, щоб ці кошти були використані, а не розтягнені і, можливо, навіть вкрадені, як це часто відбувалося і відбувається. Тобто коло проблем надзвичайно широке.

Бюджет-2007: нові підходи і спадкові вади

Т.Єфименко. — Як відомо, проект закону України про державний бюджет на 2007 рік схвалено урядом і постановою Верховної Ради від 21 вересня ц.р. прийнято до розгляду. Ті зауваження, які зараз лунають, є досить критичними, тому цей круглий стіл за участю дуже серйозного кола фахівців є дуже важливим з точки зору аналізу документа, що його уряд виніс на широкий загал.

Під час презентації проекту у Верховній Раді перший віце-прем'єр-міністр, міністр фінансів України М.Азаров наголосив, що бюджетна політика 2007 року передусім буде спрямована на:

— стабілізацію фінансово-економічної ситуації в країні;

— проведення структурних реформ і ліквідацію диспропорцій, що виникли внаслідок прийняття попередніми урядами передвибірних рішень, спрямованих на економічно необґрунтовані та фінансово незабезпечені соціальні виплати;

— розв'язання найважливіших соціально-економічних проблем, підвищення соціальних стандартів та рівня життя людей;

— відновлення інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки.

2007 рік є початком оновленої бюджетної стратегії. Головним пріоритетом уряду є неухильне дотримання інноваційно-інвестиційного шляху розвитку з одночасним виконанням державою своїх соціальних зобов'язань перед громадянами в повному обсязі. Бюджетна підтримка інноваційно-інвестиційного розвитку зростає в 1,5 разу.

Формування проекту держбюджету на 2007 рік супроводжується посиленням тенденцій, які пов'язані з диспропорціями в економіці: зростають соціальні зобов'язання держави, не забезпечені можливостями бюджету та розвитком економіки. Фіскальне навантаження на економіку зросло від 26,5% ВВП у 2004 році до 31% в 2005-му, а в першому півріччі 2006-го досягло 35%. Неадекватно зросли транспортні та енергетичні тарифи, в 1,4 разу збільшилися збитки суб'єктів господарювання. За таких умов вони стали заводити у тінь свої обороти і згортати інвестиційну активність.

Дуже небезпечна ситуація склалася зараз з бюджетом на 2006 рік. За січень—серпень до бюджету не сплачено 3 млрд. грн. Сума невідшкодованого ПДВ на 1 вересня сягнула 8,7 млрд. грн. Ні зовнішні, ні внутрішні запозичення, заплановані в бюджеті (9,6 млрд. грн.), протягом восьми місяців не здійснювалися. Бюджетний розпис видатків загального фонду у січні—серпні поточного року виконувався в основному за рахунок накопичених раніше фінансових ресурсів, у тому числі — від продажу «Криворіжсталі». Залишки коштів загального фонду зменшилися з 12,6 млрд. грн. на 1 січня 2006 року до 1,4 млрд. грн. — на момент передачі повноважень новому уряду.

По окремих напрямках видатків допущено істотні прорахунки в плануванні бюджету. Протягом останніх років, не маючи належного забезпечення фінансовими ресурсами, штатна чисельність органів місцевого самоврядування зросла на 4,3 тис. одиниць.

Тому на наступний рік запропоновано порядок, за якого чисельність органів місцевого самоврядування буде затверджувати уряд, що викликало значний негатив з боку представницьких органів влади.

Місцеві органи виконавчої влади втратили контроль за використанням бюджетних коштів. Значною є кредиторська заборгованість, тобто беруться фінансові зобов'язання понад бюджетні асигнування. З початку року ця сума збільшилася на 84,5 млн. грн., або на 31%. Водночас більш як 180 млн. грн. становить дебіторська заборгованість, тобто на виділені кошти не надано відповідних послуг.

Це — лише кілька чинників, які мають потужну інерцію і впливатимуть на формування показників бюджету 2007 року.

Своєрідність кожного з регіонів України породила нерівномірність їх соціально-економічного розвитку. Співвідношення мінімального та максимального значення валової доданої вартості на душу населення для окремих областей відрізняється більш як у шість разів. Нерівномірними є й показники приросту інвестицій. Майже 80% вкладених за останні 10 років іноземних інвестицій сконцентровані у восьми регіонах: Дніпропетровській, Київській, Запорізькій, Одеській, Харківській, Донецькій областях, Автономній Республіці Крим та місті Києві.

Але головною проблемою залишається незабезпеченість місцевих бюджетів за видатками на виконання делегованих державою повноважень, а також на фінансування програм соціально-економічного розвитку. Незважаючи на політичний консенсус на державному рівні, ми не відчули єдності думок щодо напрямків соціально-економічного розвитку територій з боку губернаторів, голів облрад та мерів міст. Склалося враження, що окремі керівники місцевих

органів влади вперше почали між собою конструктивний діалог із зазначених питань лише в Києві.

У процесі підготовки проекту бюджету було враховано пропозиції регіонів на суму понад 8 млрд. грн., зокрема по видатках на фінансування захищених статей бюджету (допомога сім'ям з дітьми, придбання продуктів харчування, медикаментів тощо) — 5,9 млрд. грн. Додаткові запити територій по програмах соціально-економічного розвитку враховано в сумі близько 2 млрд. грн. — як у вигляді цільових субвенцій, так і в розподілі коштів за бюджетними програмами по головних розпорядниках коштів: Мінбуду, Мінтрансу, Мінагрополітики, Держводгоспу, МНС, Мінекономіки, «Укравтодору» тощо. Тому ми сьогодні серйозно працюємо над тим, щоб не лише у державному, а й у місцевих бюджетах посилити інвестиційну складову. Я не можу її називати інноваційною, але інвестиційний ресурс, який передбачається спрямувати в регіони, значно зріс.

Неузгодженими залишаються питання, що впливають із недосконалості бюджетного законодавства в частині формування місцевих бюджетів. Передусім це — формування фонду заробітної плати. Слід зауважити, що, згідно з оцінками Світового банку, одним із основних чинників невиправдано високого рівня зростання державних витрат в Україні є постійне зростання частки фонду заробітної плати у видатках бюджету України: у 2005 році — до 8% ВВП; в 2006-му очікується його максимальний за останні роки рівень — до 8,4% ВВП.

Безумовно, компроміс буде знайдено, але кардинально змінити ситуацію щодо фінансової спроможності регіонів до інноваційно-інвестиційного розвитку ми зможемо при підготовці бюджету на 2008 рік.

Стратегія прориву: розставляємо акценти

Е.Лібанова. — Хочу звернути увагу на те, що з незрозумілих причин політичне керівництво нашої країни протягом багатьох років сповідує зовсім неправильний догмат. Говорячи це, я розумію, що наражаюся на критику з багатьох боків, зокрема й учених. Моє зауваження зводиться до того, що досі конкурентоспроможність України забезпечується насамперед її дешевою робочою силою. Дозволю собі стверджувати, що це принципово неправильно. Дотримуючись таких настанов, ми прирікаємо себе на відставання та програш у конкурентній боротьбі.

Нескладно підрахувати співвідношення продуктивності праці і заробітної плати в Україні та інших країнах. За цими розрахунками ми, безумовно, програємо у продуктивності праці, але значно більше програємо у заробітній платі, що призводить до дуже негативної тенденції: наша молодь залишає Україну. Перший український перепис населення зафіксував — уперше за весь повоєнний період! — зниження питомої ваги осіб із вищою освітою серед молоді. Це при тому, що обсяги підготовки фахівців з вищою освітою зросли більш як на 60%.

Але ж молодь не вмирає, вона виїжджає, повірте мені як демографу. І виїжджає через те, що ми не можемо забезпечити гідну заробітну плату. Що відбувається? Ми витрачаємо мільярди гривень на розвиток освіти, ми справді готуємо кваліфіковану робочу силу, але ця робоча сила виїжджає. Через те, що ми не погоджуємося змінити свою доктрину. Виходить, що за рахунок багатомільйонних вливань ми розвиваємо економіку інших країн. Я зовсім не впевнена, що це те, чого треба прагнути. Це перше.

По-друге, оскільки ми не займаємося політикою оплати праці, яка потребує передусім на політичному рівні зміни підходу до моделі конкурентної України, ми змушені дедалі більше

коштів витратити на соціальні трансферти. І це не від гарного життя, це вимушений захід. Але захід тупиковий. Якщо врахувати, що навантаження на працездатне населення у нас у перспективі буде лише зростати, то альтернативи, крім переходу від економічної моделі з дешевою робочою силою до моделі з дорогою робочою силою, я, відверто кажучи, не бачу.

Абсолютно переконана, що слід змінювати всю систему управління економікою, а соціальної сфери й поготів. І справа не лише у тому, щоб просто від бюджетного утримування установ переходити до фінансування державних замовлень. Тут потрібні істотні зміни, які зачеплять саме єство цієї сфери.

Погляньмо, хто в минулому столітті вирвався вперед? Не ті, в кого були газ, нафта, бензин, а ті, хто першим зрозумів важливість людського фактора і зробив ставку на висококваліфіковану здорову робочу силу, — Японія, Південна Корея, Німеччина. Або ми приєднуємося до такого суспільства, або будемо й надалі відставати. А сьогодні за темпами напрацювання інтелектуального потенціалу ми відстаємо від більшості країн, причому, хоч як це парадоксально, не економічно розвинених, а країн із перехідною економікою, тобто тих країн, які зараз рвуться вперед.

В.Новицький. — Елла Марленівна Лібанова обрала цікаву тему, тож хотів би підтримати її ідею про те, що в конкурентній глобальній економіці не можна розраховувати на спеціалізацію. Жодна з успішних країн не використовує модель факторних переваг. Ідеться лише про переваги, пов'язані з формуванням інвестиційного потенціалу на базі програмно-цільової стратегії держави. І коли ми говоримо, що слід розвивати конкурентну економіку, то повинні розуміти, які ресурси власне у цій конкурентній економіці є.

Умовно кажучи, у сучасній конкурентній економіці є три базові ресурси: інвестиції (мобільні гроші), люди (кадри) та інформація, яка теж є мобільним ресурсом, спроможним за лічені секунди перетнути весь глобальний простір. Ми бачимо, що, на відміну від колишніх базових ресурсів (землі, праці та капіталу), головна складова ВВП провідних країн сьогодні — це передусім інтелектуальний продукт. Стверджується, що 60% інтелектуального продукту міститься не на вінчестерах чи дискетах, а в головах людей; це — кваліфікація. І коли йдеться про формування конкурентної переваги, то повинні розуміти, що бідна країна не може бути соціально успішною.

Ми повинні переглянути зміст самого поняття «інновація». Це достатньо композитна категорія. Перший поверх — це фундаментальні базові інновації, пов'язані із впровадженням таких винаходів, технологічних досягнень, які радикально поліпшують міжнародні позиції держави. Однак існує й другий поверх — інновації ситуативні, які пов'язані з адаптацією економіки певної країни до вимог світового ринку. Так, певною мірою вони підвищують ефективність господарювання, але йдеться про вирішення тільки локальних завдань.

Інноваційний процес можна також розглядати як систему інновацій різних рівнів, що реалізуються за принципом різношвидкісного руху. І справді, спочатку передові технології з'являються у країні-лідері інноваційного процесу, потім, у міру технологічного поступу країн другого ешелону, освоюються і впроваджуються там. І так далі, за участю країн наступних ешелонів.

Згадаймо характерні для сучасного міжнародного поділу праці явища, як винесення з країн-метрополій раніше базових, структуроутворюючих виробництв. До «галузей-ізгоїв» сьогодні потрапляють не лише екологічно брудні хімічні підприємства та трудомісткі технологічні системи, а й навіть потужності з виробництва легкових автомобілів. І якщо для такої країни, як Румунія, налагодження виробництва автомобілів «Рено» може розглядатися як конкурентний прорив, мусимо пам'ятати, що це успіх, типовий для периферійної країни

регіону ЄС. А ось «чиста» наука, освіта, передові форми організації науково-виробничого процесу (наприклад, технополіси) нині вважаються ознаками конкурентного успіху країни-метрополії.

Промислові інновації на сухому пайку?

О.Ноговіцин. — Обговорюючи тему інноваційно-інвестиційного шляху розвитку України, не можу не торкнутися тих бюджетних асигнувань, що плануються для Міністерства промислової політики України на 2007 рік. До сфери регулювання міністерства входять понад 10 тис. промислових підприємств, які забезпечують 25% валового продукту та близько 10% бюджету. І нас насторожує, що задекларована урядом політика інноваційно-інвестиційного розвитку України не підкріплюється фінансово: у наступному році для Мінпромполітики передбачено 213 млн. грн. проти 340 млн. у поточному.

Втрат зазнали деякі дуже важливі статті. Так, у 2006 році на Державну програму підтримки інновацій та інвестицій передбачено 70 млн. грн., у наступному — нуль. Із 12 державних цільових програм, серед яких дві прийняті законами України, Мінекономіки запропонувало нам залишити лише чотири. Запропоновано ліквідувати державні програми розвитку машинобудування, НВЧ-техніки, легкої та деревообробної промисловості. Під загрозою відсутності фінансування програми ВПК.

Єдина спроба підтримки конкурентоспроможних галузей промисловості — це розвиток літакобудування, на який виділяється близько 200 млн. грн. Але й це питання ще до кінця не вирішене. А от підтримка машинобудування як основи розвитку промисловості практично не передбачена.

На сьогодні ми маємо ще досить значний науковий потенціал: близько 300 наукових організацій, КБ, які пристосувалися до ринкових умов, виробляють продукції на 1,3 млрд. грн. щорічно. Але з наукового пирога обсягом 2 млрд. грн. щороку нам дістається лише 25 млн. Тобто організації, покликані генерувати інновації для промисловості, не одержують державної підтримки. І ту армію фахівців, яка за чисельністю переважає НАН України, ми сьогодні намагаємося якось підтримати, незважаючи на те, що нинішні закони, на жаль, знищують галузеву науку.

Чому? Галузева наука сплачує пенсії своїм ученим, які колись працювали в інституті, з власного бюджету. Державні галузеві інститути сплачують податки на землю, 50% дивідендів і загалом усе, що тільки можна платити. Вони навантажені більше, ніж промислові підприємства. Галузева наука законодавством задавлена, але, незважаючи на всі негаразди, вона вижила. І сьогодні, коли, наприклад, металургія розвивається, наші інститути звантажені вище своїх можливостей.

Хоч як прикро, але днями Верховна Рада знову не прийняла закон, що передбачав скасування виплати з бюджету інститутів пенсій науковцям, які колись працювали в них.

Тепер щодо інвестицій. Всі ви знаєте, що Європейський інвестиційний банк за згодою ЄС запропонував 500 млн. євро під низький відсоток, але жодне промислове підприємство в Україні не зажадало цих кредитів.

У нас є цікавий приклад реалізації Загальнодержавної комплексної програми розвитку високих наукомістких технологій. Коли ми її склали, до нас надійшло 1300 проектів на 8 млрд. грн. На підставі цього ми розробили програму і висунули умову: будемо фінансувати

проекти на 30% із бюджету, інші 70% фінансує замовник-інвестор. Надійшло лише 40 проектів. Зараз 20 із них фінансуються.

Це свідчить про те, що вітчизняний потенціал іще не сформовано, він — на словах, він — на полиці, він не готовий реалізуватися на нормальних комерційних засадах. Для нас це проблема, хоча, як я вже говорив, галузеві проектні інститути, що під ключ проєктують промислові підприємства, сьогодні затребувані і перевантажені.

Ми говоримо про інноваційно-інвестиційну спрямованість бюджету на наступний рік і водночас на прикладі Міністерства промислової політики бачимо, що із 190 млрд. грн. консолідованого бюджету йому на всі галузі виділено лише 200 млн. грн. Зіставте. Це проблема.

**Устаткування — не головне.
І навіть гроші — не головне**

В.Геєць. — Віталію Анатолійовичу, а що ви скажете щодо декларації про те, що інвестиційна складова в бюджеті 2007 року відчувається, а інноваційна — ні?

В.Гайдук. — Мабуть, даремно я став членом Ради з конкурентоспроможності. Наша робота показала, що у конкретному секторі устаткування — це не головне. І навіть гроші — це не головне. Як з'ясувалося, є ще тисяча елементів, які треба скласти, щоб досягти бажаного результату. Не хочу ображати доповідача від Мінфіну, але, за великим рахунком, для них не так уже й важливо, як назвати той чи інший процес. Вони вирішили, що його можна назвати інвестиційним або інноваційним. Якщо їм так подобається, нехай називають...

Насправді мова про інше. Якщо ми маємо сьогодні серйозну системну кризу з точки зору інфраструктури, а зими нам показують, що стан справ тут справді критичний, то хіба про інновації маємо в першу чергу говорити? Плюс зовнішній фактор: «халявних» енергоносіїв більше не буде. Всім добре відомо, наскільки енерговитратна наша економіка не тільки у виробництві, а й в усіх сферах. Але найбільш енерговитратною є інфраструктура. Отже, ми повинні концентрувати ресурс, ставити цільове завдання в найкоротший термін знизити енергоємність інфраструктури і забезпечити її функціонування, оскільки туди десятки років фактично нічого не вкладалося.

Однак ми не маємо власних джерел для розвитку, і амортизація нараховується у розмірі лише п'яти відсотків з початкової вартості основних фондів. Це те, що ми можемо віднести на валові витрати, тобто звільнити від податку на прибуток. Та оскільки основні фонди були введені за царя Панька і зараз майже нічого не варті, то п'ять відсотків амортизації фактично нічого не дають. Це не я придумав. За даними Держкомстату, у першому півріччі цього року в цілому по країні амортизація становила 2,8% операційних витрат. У промисловості справи трохи кращі — 3,6%.

Якщо взяти основні фонди — навіть без будівель і споруд, а лише активну частину, тобто устаткування, — то їх можна амортизувати в кращому випадку за 20 років. Зрозуміло, що цю проблему потрібно вирішувати. Але я б не називав її ні інноваційною, ні інвестиційною.

Чи є потреба в інноваціях? Безперечно, особливо якщо враховувати, що, за останньою інформацією, Україна знову відкотилася на 10 пунктів за конкурентоспроможністю. Однак спочатку треба вирішити, що робити з країною. Країною, яка була частиною гігантської економіки й отримала в спадок важку індустрію, в якій ті високі технології, про які згадувалося, становитимуть лише 2%.

Нещодавно мені зателефонував директор нашого меткомбінату: «Привітайте нас, нам виповнилося 115 років!» Я відповів: «Мені плакати хочеться». Цілком серйозно. Уявляєте, там є дореволюційні речі, яким по 100 років...

Можна захоплюватися стародавнім римським водогоном, якому дві тисячі років. Але коли на діючому підприємстві є основні фонди, яким понад століття, це катастрофа. По суті, сьогодні ми намагаємося створити новий завод, інакше його доведеться закрити. Це можна зробити лише за рахунок зовнішнього ресурсу: амортизації на комбінаті — нуль, прибутку недостатньо.

От приїхав до нас президент фірми POSCO. Це — п'ята у світі компанія з виробництва сталі. Південнокорейський гігант виробляє на рік близько 30 млн. тонн сталі. Його річні інвестиції становлять 3 млрд. дол., до того ж 200 млн. дол. витрачається на науку і т.ін. Запитую президента: «За рахунок чого, адже яким тоді має бути прибуток?» Він відповідає, що у них 2,4 млрд. дол. становить тільки річна амортизація. Тому, заробляючи 1 млрд. дол. прибутку, можна без проблем витратити 3 млрд. дол. на інвестиції. Адже з них 2,4 млрд. — амортизація, яка відноситься на витрати. І можна віддати 200 млн. дол. на науку, яка через десять років дасть інший новий продукт...

Тепер порахуємо вартість інвестицій в Україні. Амортизації нема, отже, інвестиції доводиться здійснювати за рахунок прибутку. Це вже попередньо треба віддати 25% податку на прибуток. Якщо ви ввозите устаткування — адже в Україні такого не виробляють, слід сплатити 20% ввізного ПДВ. Це вже фактично ціна інвестицій зростає щонайменше на 45%. Такі реалії.

А потім пан Пинзеник каже, що український бізнес усі гроші сховав в офшорах. Та він сам відкрив дорогу, встановивши, що при внесенні устаткування до статутного фонду не треба платити хоча б 20% ПДВ, то де будуть ці гроші?

На жаль, наші урядовці не розуміють, у якому стані перебуває реальний сектор. Навіть уявити не кожен може. Чому не взяли нічого з тих 500 млн. дол., які давав уже згадуваний Європейський інвестиційний банк? А тому що він одразу поставив дві прості умови: скласти баланс за міжнародними стандартами бухгалтерської звітності і додати міжнародний аудит цього балансу хоча б за два роки. Після цього він оцінив би ризики і визначив частку участі сторін у проекті.

Ми три роки тому зробили такий баланс. І зрозуміли, що не можемо залучити кошти. Тому що міжнародних аудиторів не цікавлять ані вимоги нашої податкової служби, ані податкове законодавство, ані податковий облік. Їх не цікавить та прірва, яка у нас існує між бухгалтерським та податковим обліком. Щоб пройти аудит, ми змушені були поновити весь бухгалтерський облік. І це не провина бухгалтера, бо в нього один опонент — податківець. А коли податківцю незручно адмініструвати податок, він пише «цидулу», яку реєструє в Мін'юсті, що чорне — це біле, і читати закони віднині треба навпаки.

Це є питанням саме Мінфіну — єдиного законодавця в бухгалтерському обліку. Сьогодні вже й податкова під ним, і він усю свою діяльність повинен спрямувати на те, щоб усунути або хоча б зменшити прірву між податковим та бухгалтерським обліком.

Тому з точки зору проблеми, яку ми сьогодні обговорюємо, мене найменше турбує, скільки грошей буде закладено в бюджеті на інвестиції. Вже ніхто не просить від бюджету грошей! Питання в одному — чи будуть створені умови для того, щоб країна зробила прорив? Створіть прості умови — і грошей від бюджету не потрібно.

В освіті також не все вирішується тільки фінансуванням. Сьогодні на заводах вже така техніка, яка вимагає спеціаліста-робітника найвищої кваліфікації з інститутською освітою. Можете приїхати і побачити, хто такий сьогодні оператор, якого за старим довідником називають сталеваром. Це не чоловік з лопатою, якого в кіно показували, а дівчина з вищою освітою, перед якою стоїть комп'ютер з монітором замість горна.

І тим, що колись не дозволили приватизувати галузеві інститути, закріпивши їх у державній власності, ми їх практично втратили. Сьогодні у більшості випадків — це будівля та печатка: людей нема, технологій нема, нічого нема. Інститути не перетворилися на повноцінні інжинірингові компанії.

Наведу простий приклад. Ми розпочали проект у галузі енергозбереження, почали будувати електростанцію потужністю 300 МВт, яка працюватиме не на природному газі, не на вугіллі чи мазуті, а на тих металургійних газах, які зараз викидаються в атмосферу. Коли ми ознайомилися з роботою такої електростанції в Японії, то це справді космос: немає жодної людини з обслуговуючого персоналу. Але коли справа дійшла до конкретного проектування, з'ясувалося, що жоден із наших провідних інститутів розробити такого проекту практично у повному обсязі не може...

Звісно, інфраструктура вимагає грошей. Минуло дев'ять місяців відтоді, як усім сказали, де газовий краник відкривати і кому за газ сплачувати. Але, на жаль, ні попередній уряд, ні вже нинішній досі не прийняли жодного нормативного рішення, яке дало б дорогу усім: тепломережам, підприємствам.

На відміну від нас, Російська Федерація, що має такий краник, звільнила від ПДВ та ввізного мита 800 найменувань продукції, яка не виробляється в країні, але повинна за три роки потрапити на її територію, сприяючи структурним змінам в економіці.

У нас не прийнято жодного рішення. Скажіть, якщо зараз дадуть гроші в інфраструктуру, що робитимуть комунальники? У кращому разі підлатають котли. І знову будуть розмови про мораторій на тарифи і не буде економіки. Це шлях в нікуди.

— Невже все так погано і безперспективно?

В.Гайдук. — Предмет дискусії — питання, пов'язані з інноваційно-інвестиційним розвитком. Так ось, щомісячний інвестиційний план нашої корпорації становить 60 млн. дол. Правду кажуть: коли нема грошей, і проблем нема. Ці кошти показали всю глибину прірви, в якій ми опинилися. У нас нема будівельних організацій. Ми змушені були на 30 млн. дол. купити будівельного обладнання. На ці інвестиції ми маємо все робити заново: створювати будівельні компанії, набирати й навчати людей...

Так, ми можемо вести мову про те, чи багато у нас докторів наук, чи є у нас галузева наука. А реально... Патентів практично немає, нових технологій, готових до впровадження, теж немає, фундаментальні дослідження є, але між ними і виробництвом відстань, як до космосу. Що робить бізнес? Їде в світ, проводить тендер і залучає інші мізки або мізки, які вже колись виїхали або купили в нас ліцензію, створили там додаткову вартість і тепер нам продають.

Сподіваюся, що Мінекономіки також висловить своє бачення проблеми. До речі, саме Мінекономіки стверджує, що не можна збільшувати амортизацію, бо ми її не проконтролюємо, і ці кошти вкрадуть. А ще оперує унікальним поняттям — недоотримання неіснуючих доходів. Якщо ви завтра принесете проект і скажете: «Отут нічого нема, чисте поле, а щоб усе було, треба тільки прискорену амортизацію», чиновник скаже: «Ні, це буде недонадходження до бюджету, це методологічно неправильно».

Поза загальносвітовим процесом

С.Комісаренко. — За фахом я біохімік-імунолог. Працюю академіком-секретарем НАН України, відповідаю за медико-біологічні дослідження. Сьогодні інформаційні та нанотехнології — це те, над чим працює весь світ. У цій царині зроблено відкриття більш значущі, аніж відкриття свого часу антибіотиків або таких ліків, як сульфаніламід. З'явилися технології, що дають змогу вибірково вимикати гени, які відповідають за певні хвороби, зокрема за розвиток злоякісного росту.

У світі закінчується патентування генно-інженерних розробок найсучасніших ліків. До речі, їх активно скуповує Китай і вже випускає практично всі генно-інженерні ліки: вакцини, діагностичні препарати тощо. Казахстан виділив наприкінці минулого року 50 млн. дол. для створення державного центру сучасних біотехнологій. Державний центр біотехнологій нині будує Росія. Всі у розвинених країнах розуміють, що підтримку цього напряму науки необхідно зробити державною справою. Держава повинна довести розробку до пілотного виробництва, яке потім можна буде віддавати приватному секторові. Прикро, що Україна перебуває поза цим процесом. У Міносвіти і науки зараз немає жодної особи, яка відповідала б за біотехнології.

Наш інститут запропонував сучасну технологію отримання восьмого-дев'ятого факторів переливання крові. Широковідоме таке спадкове захворювання, як гемофілія, але попередній лікувальний препарат забезпечував 0,2—0,5% потрібної активності. До того ж він часто призводив до інвалідності, особливо в дітей. Наш препарат має 99,8% активності.

Завдяки особистим знайомствам мені вдалося домовитися про впровадження нашої технології. Ця пропозиція потрапила до закону України про бюджет; нам мали виділити 8 — 9 млн. грн. Це копійки, бо такий завод коштує 120 — 140 млн. дол. Але потрапити до закону — ще не означає одержати хоч би одну гривню...

Усім відомо, яка зараз ситуація із туберкульозом та СНІДом в Україні. Цьому теж можна було запобігти. Коли я два роки працював віце-прем'єр-міністром, то домовився, що значна частина існуючих у світі діагностиків розроблятиметься спільним підприємством. Але через певні особисті мотиви цей проект було поховано Міністерством охорони здоров'я. Починаючи з 1991—1995 років країна отримала фантастичне зростання випадків СНІДу за рахунок того, що ми використовували неякісні діагностики...

Зараз у нас багато талановитої молоді. Ми могли б налагодити виробництво, але практично нікого з впливових людей не можна переконати, що це потрібно. «ДТ» часто порушує болючі питання науки, на жаль, не завжди ці обговорення дають реальні результати. Колись в Україні були технопарки. Ще й досі жива ідея їх відновлення. Але вони мають працювати так, як, наприклад, технопарки за кордоном. А в нас деякі технопарки займалися стороннім бізнесом і просто ганьбили саму ідею.

Китай проводить дуже ретельний скринінг наших розробок, просіює все, що є у світі, і дуже ефективно впроваджує. Ми маємо використати цей досвід, щоб створити власні сучасні технології. Країна має побачити пріоритети, які їй потрібно розвивати. Що не можемо розвивати власними силами, треба купувати.

І наостанок — у державі майже ніхто не звертає уваги на питання біобезпеки в широкому розумінні слова. А це може бути не стільки біотероризм, як небезпека, що виникає внаслідок діяльності самої людини, наприклад, сучасні мікроорганізми, результати життєдіяльності яких потрапляють у воду та їжу, що ми споживаємо. Це й сучасні небезпечні інфекції і т.ін. Все це і багато іншого, не менш небезпечного, безпосередньо пов'язане з сучасними

технологіями. Нам потрібно розвивати біотехнології навіть просто для того, щоб бути готовими до всіляких несподіванок.

Університет як джерело інновацій

М.Ільченко. — Як проректор Київської політехніки, я представляю освітянську галузь. На моє переконання, це і наукова сфера, адже сучасна освіта без науки не може бути якісною і прийнятною.

Університет — джерело кадрового забезпечення інноваційного розвитку. Ми мусимо істотно підвищити якість фахівців — вони мають володіти сучасними інформаційними технологіями, проблемами створення, захисту, використання інтелектуальної власності, навичками менеджменту інноваційної діяльності. До того ж треба створити умови, щоб фахівці не виїжджали назавжди за кордон. Причин багато, і це не тільки нікчемна заробітна плата вчених, а й відсутність сучасного обладнання, особливо у сфері біо- та інформативно-комунікаційних технологій. Щоб у країні залишалися молоді фахівці, завтрашні доценти, професори університетів, їм треба надати можливість отримати житло.

Другий аспект — університет як джерело інновацій. Найбільш високий рівень підготовки фахівців — в умовах так званого дослідницького університету. Саме він органічно поєднує викладацьку та наукову роботу на актуальних напрямках діяльності. Чи є у нас такі вузи? Є, але небагато.

Для прикладу можу навести розробку Київської політехніки — обладнання для отримання теплової енергії, яке назвали «Водолій». Його фрагмент перевірено на Таращанській газокompресорній станції газопроводу Уренгой — Ужгород. Якщо на всіх компресорних станціях впровадити таку технологію, витрати газу на його транспортування зменшаться за рік на 2,3 млрд. кубометрів. А коли це обладнання вдосконалити, то економія паливних ресурсів зросте ще в 1,7 разу!

Дуже вагомі цифри, щоб на них не звертати уваги. Аналогів такого у світі немає. Тому не хотілося б, щоб міністерства фінансів і економіки України продовжували згубну для університетів практику. Так, у бюджеті 2007 року із «наукових» 2 млрд. грн. на університетську науку виділено 170 млн. — менше 10%. Хоча це серйозна наука, яка доповнює академічну.

Ще один важливий аспект — університет може бути базовим елементом інноваційної інфраструктури певних регіонів. Досвід Стенфордського університету, Шведського королівського технологічного університету показав, що коли цю проблему вирішують ефективно, то навколо створюється певне середовище. Однією з форм інноваційної інфраструктури є поєднання інтересів учасників інноваційного циклу. Це високотехнологічні компанії, які виводять свою продукцію на внутрішній і зовнішній ринки, це наукові колективи, які створюють ноу-хау і підживлюють їх, це кафедри університетів, які готують висококваліфікованих викладачів, інвестиційні компанії, венчурні фонди, поєднання яких може створити технополіс чи наукове місто.

У Київському політехнічному ми почали інноваційну діяльність в рамках створення технополісу відповідно до указу президента. Нині до другого читання готується законопроект про технополіс «Київська політехніка», до складу якого входять основні учасники інноваційного циклу — загалом близько десяти високотехнологічних компаній.

Ще у 2005 році був підготовлений проект новітньої маловитратної технології виробництва титану та титанових матеріалів — електронно-променевої технології виробництва. Ідея

запропонована вченими КПІ. І обладнання виготовлене, я наголошую, не в радянські часи, а протягом останніх п'ятнадцяти років. Цей проект дав би можливість створити закінчений цикл виробництва титану в Україні. Але два роки було втрачено через мораторій на технопарки. Тому на першому місці має бути підготовка узагальнюючого закону про інноваційну діяльність в Україні, в якому повинні фігурувати всі учасники процесу (споживачі, інвестори, розробники), визначатися порядок їх взаємодії, складові інфраструктури.

Кілька слів про малі наукові підприємства. Сьогодні далеко не всі традиційні наукові інститути можуть працювати на належному рівні. Але в нашому інноваційному бізнес-інкубаторі є багато малих підприємств — справжніх носіїв інноваційного циклу. Переконалися, що настав час започаткувати Фонд розвитку і підтримки малих підприємств, які працюють у сфері інноватики. Вивчивши досвід наших колег за кордоном, ми переконалися, що там держава пішла на підтримку малих підприємств інноваційного спрямування. Спочатку це було нібито витрачання бюджетних коштів, але за 5—10 років така ініціатива обертається істотними надходженнями до бюджету...

Чи зарадить справі селективна податкова політика

В.Геєць. — Нам час звернутися до фахівців у сфері реалізації політики, зокрема в частині оподаткування, та вислухати їхні оцінки.

А.Соколовська. — Існують дві моделі податкової політики, зорієнтованої на економічне зростання взагалі та зростання інноваційного спрямування зокрема, — селективна і нейтральна (або ліберальна). Інструментами першої є часткові податкові пільги, які надаються окремим галузям, територіям, інвестиційним проектам. Інструменти другої — це зниження податкових ставок і створення рівних можливостей для нарощування інвестицій для всіх суб'єктів господарювання. Політика зниження податкових ставок може поєднуватися з політикою надання загальних податкових пільг типу інвестиційного податкового кредиту, інвестиційної податкової знижки, прискореної амортизації, причому користуватися ними мають право всі суб'єкти господарювання, що здійснюють інноваційно-інвестиційну діяльність.

Перший тип податкової політики може бути ефективним за двох умов. По-перше, за умови правильного визначення пріоритетів, що потребують державної підтримки. А це надзвичайно проблематично для будь-якої країни. По-друге, за наявності ефективних механізмів контролю за цільовим використанням часткових пільг. Якщо ці умови виконуються, а селективна податкова політика доповнюється відповідною бюджетною політикою, можливий прорив на окремих напрямках.

Друга модель податкової політики є більш демократичною і менш витратною (особливо в разі використання лише такого інструменту, як зниження податкових ставок), бо не передбачає створення додаткових систем контролю. Вона є більш прийнятною і за високого рівня корумпованості суспільства. Однак відчутний ефект можливий лише в разі значного зниження податкових ставок, або коли помірне їх зниження поєднується з активною та ефективною бюджетною політикою. Крім того, друга модель є нейтральною щодо структурних перетворень, тобто не дає змоги здійснювати активну державну структурну політику, що за наших умов є її явним недоліком.

Яскравим прикладом ефективного використання селективної податкової політики може бути Південна Корея. Особливості податкової політики у цій країні полягали у наданні значних податкових пільг, до того ж вона поєднувалася зі стимулюванням приватного бізнесу в

експортоорієнтованих галузях, передусім шляхом розширення виробничої інфраструктури, переважно за рахунок іноземного капіталу.

Проте слід мати на увазі, що «південнокорейське диво» стало наслідком не так податкової політики, як унікального поєднання низки чинників: «дешевого» міжнародного кредиту; максимальних торгових преференцій; міжнародної допомоги і зростаючих обсягів іноземних інвестицій; централізованого державного управління економікою, що оптимально поєднувалося з авторитарними формами політичної системи; придушення державою профспілкового руху тощо.

Прикладом іншої моделі є податкова політика, що реалізується в країнах Балтії і Словаччині. Вони проводять радикальні податкові реформи, в ході яких запроваджено пропорційний податок з доходів громадян, знижено ставки податку на прибуток аж до 15% у Литві та Латвії. В результаті у трьох із цих країн — Естонії, Литві і Словаччині — у 2003 році капітал оподатковувався за нижчими середніми ефективними ставками, ніж праця і споживання. А, як відомо, низьке податкове навантаження на капітал є основою для економічного зростання, інвестицій, інновацій.

Характерною є в цих країнах і бюджетна політика: на економічну діяльність виділяється лише від 3,7 (Латвія) до 5,1% ВВП (Словаччина). Щоправда, нестача державних інвестицій компенсується значними інвестиціями іноземними.

А тепер щодо наших перспектив на наступний рік. Чітко простежується, що уряд віддав перевагу селективній податковій політиці. В 2007 році передбачено відновити пільги для вільних економічних зон і територій пріоритетного розвитку: інвестиційний податковий кредит з податку на прибуток, звільнення від сплати ввізного мита обладнання, право надавати митним органам авальований вексель на суму ввізного мита та ПДВ по інших товарах, що ввозяться з метою їх переробки. Наслідком такої політики буде зменшення податкового навантаження на тих суб'єктів господарювання, що реалізують інвестиційні проекти у ВЕЗ і ТПР. Однак вона не призведе до зменшення податкового навантаження на економіку в цілому.

Водночас на 2007 рік передбачено і деякі заходи, які не сприятимуть інвестиційній спрямованості податкової політики. Йдеться про записане у Державній програмі економічного та соціального розвитку на 2007 рік завдання розробити проект закону щодо запровадження податку на активи (мінімального (залікового) податку на прибуток підприємств), а також про передбачену законом про державний бюджет на 2007 рік інвентаризацію створених банками до 1 січня 2007 року сум страхових резервів, які підлягали віднесенню до валових витрат, визначення різниці між цією сумою та розміром страхового резерву, з віднесенням позитивного значення такої різниці до валових доходів банків.

Запровадження податку на активи сприятиме посиленню податкового навантаження на такий фактор виробництва, як капітал, що й так вирізняється високим рівнем оподаткування. А новий порядок формування страхових резервів банків може негативно позначитися на їхніх інвестиційних можливостях.

Бюджетною стратегією до 2010 року передбачено заходи, що свідчать про певну переорієнтацію податкової політики у напрямку посилення її нейтральності: зниження ставок ПДВ до 18%, податку на прибуток — до 20% і нарахувань на фонд заробітної плати.

Як оцінити ці заходи? Спершу стосовно податкових пільг для вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку. Ці пільги можуть дати ефект, якщо буде розроблено

законопроект, що передбачає жорсткі вимоги щодо реєстрації нових інвестиційних проектів у цих зонах, створення ефективної системи державного контролю за діяльністю ВЕЗ і ТПР.

Однак слід мати на увазі, що пільги для ВЕЗ і ТПР залишаться такими ж неефективними, як і раніше, якщо діяльність цих зон не стане прозорою для суспільства. Донедавна вся інформація зводилася до того, які за обсягом інвестиції в зонах освоєно, скільки інвестиційних проектів із зареєстрованих виконано інвесторами. А конкретно — що це за проекти? Платники податків мають право знати, на що йдуть їхні кошти.

Загалом ні податкову, ні бюджетну політику 2007 року поки що не можна назвати політикою інноваційного спрямування. Навіть у статті 89 проекту закону «Про Державний бюджет України на 2007 рік», де з метою створення інноваційно-інвестиційної моделі розвитку надходження від приватизації передбачено спрямувати за пріоритетними напрямками, подано такий перелік напрямків, більшість з яких не має стосунку до інновацій. Щось на зразок «всем сестрам по серьгам». А про інновації коли й згадується, то лише в найзагальніших рисах.

Якщо ми й надалі в законі про державний бюджет таким чином прописуватимемо, куди спрямувати кошти, бюджетна політика ніколи не буде ні інноваційною, ні інвестиційною. У проекті бюджету мають вказуватися конкретні проекти, які буде профінансовано з бюджету. Тільки тоді можна буде проконтролювати, як ці кошти використовуються. При цьому особливого значення набуває суспільний контроль за використанням державних коштів, із створенням для цього спеціальних інститутів громадянського суспільства.

В.Гесць. — Ця ідея не нова. Вперше її реалізував М.Азаров, коли був головою Державної податкової адміністрації. Він створив й очолював громадську колегію, до якої входили представники не урядових структур, а громадських організацій. І така колегія проіснувала досить довго. Тобто досвід залучення громадськості вже маємо, і були б раді сподіватися на продовження такої співпраці.

А.Соколовська. — Думаю, що громадські організації мають створюватися за ініціативою знизу. Крім того, то був перший досвід. А якщо таких організацій буде більше, вони щось таки зможуть зробити.

І, нарешті, щодо оцінки податкової політики до 2010 року. Якщо передбачається зниження ставки податку на прибуток на 5%, а ПДВ — на 2%, то за рахунок таких заходів навряд чи можна зробити прорив й істотно вплинути на темпи і якість економічного зростання. На жаль, знизити ставки більшою мірою навряд чи вдасться — через значні бюджетні обмеження, продиктовані не лише соціальними зобов'язаннями держави і високими соціальними очікуваннями громадян, що особливо зросли в останні два роки.

Ліберальна податкова політика апріорі не може поєднуватися з високою інвестиційною активністю держави. Вона передбачає концентрацію державних інвестицій на точкових конкурентоспроможних проектах.

М.Ільченко. — Я так зрозумів, що в найближчій перспективі ніяке селективне пільгове оподаткування малих інноваційних підприємств навіть не планується? Заплановано тільки пільги для вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку?

А.Соколовська. — Ще мають пільги технопарки.

В.Гайдук. — Не розумію, чому взагалі ставиться питання про надання пільг саме малим інноваційним підприємствам. Там що, інновації кращі? Проблема в тому, що я не можу зробити з металургійного заводу, де працюють 20 тисяч осіб, мале інноваційне підприємство.

А.Соколовська. — А якщо вашому підприємству дадуть можливість користуватися податковим кредитом із податку на прибуток (в разі трансформації цієї пільги на загальну), прискореною амортизацією? На мій погляд, це те, чим має бути доповнено податкову політику до 2010 року.

Про парки, зони та паркани

В.Вишневський. — Я із задоволенням слухаю Віталія Анатолійовича Гайдуга: коли він починає розповідати, відштовхуючись від практики, це відразу набуває особливого змісту. Гадаю, нам, теоретикам, потрібно з такими практиками частіше зустрічатися і знаходити точки дотику. Підтримую сказане Аллою Михайлівною Соколовською стосовно скромних інвестиційних можливостей центрального уряду за відомих труднощів із правильним визначенням пріоритетів. Незалежно від того, хто очолює Кабінет міністрів, — Ющенко, Янукович чи Єхануров.

Усе-таки на місцях люди краще знають, які інновації їм потрібні, як їх упроваджувати. А щодо влади, то на місцевому рівні вона краще поінформована про переваги підприємств та їхніх працівників. Тож хотілося б подискутувати з деякими виступаючими про пільги для територій пріоритетного розвитку та вільних економічних зон.

У ряді випадків ці пільги не можна розглядати навіть як відступ від принципу нейтральності. Поясню, чому, як колишній бухгалтер. Візьмімо підприємство в Донецьку, що виробляє продукцію, забруднюючи при цьому довкілля. А викиди в Донецькій області, наприклад, по стічних водах, у кілька тисяч разів більші, ніж в екологічно благополучних областях. За фінансовою звітністю це підприємство декларує прибуток, сплачує відповідний податок. Запитання: правильно це чи ні?

Якщо підрахувати повні витрати цього підприємства з урахуванням тих збитків, яких воно завдає довкіллю, то ніякого прибутку там і близько немає. Тобто прибуток за фінансовою звітністю — це фікція. Гроші, що йдуть сьогодні до центрального бюджету на загальні потреби, мають потрапляти до людей, які п'ють цю гидотну воду і дихають цим гидотним повітрям.

Або другий варіант рішення, що реалізований у ВЕЗ і ТПР: місцеві органи влади, висловлюючи волю своїх виборців, можуть надати їм можливість реалізовувати інвестиційні проекти, спрямовані на ліквідацію наслідків таких викидів.

Інший приклад. Працює шахта, навколо — місто. Люди, які живуть поруч, мають капітал у вигляді квартир, що коштують пристойні гроші. У центрального уряду немає грошей, аби підтримувати шахту. Коли вона зупиняється, що відбувається з таким містом? Земля знецінюється, капітал теж. Що таке прибуток для економістів? Це приріст капіталу, тоді як збиток — зменшення капіталу. У випадку із закриттям шахти маємо чистий збиток, який не проходить за жодною бухгалтерською книгою.

Насправді в країні відбувається шалена декапіталізація, і її масштабів ніхто не підраховував. Якщо вийти за рамки суто бухгалтерського підходу, очевидно, що ВЕЗ і ТПР потрібно надавати можливості працювати з урахуванням цих пільг.

Це не означає, що їх треба надавати безсистемно, бездумно — я цілком згоден, що тут потрібні певні механізми контролю. Але справа в тому, що в даному випадку гроші розподіляються не через Київ, не через чиновників із центрального уряду. Фінансування йде знизу, принаймні з дозволу того чиновника, котрий ближче до цих проблем і сам дихає забрудненим повітрям.

Висновок: не можна усіх стригти під одну гребінку, не можна підходити лише з бухгалтерських чи фіскальних позицій. Система, за якої податки збирають у центр, а потім центр їх розподіляє, — це погана економіка, яка ніколи не буде ефективною. Повноваження мають бути децентралізовані, все має йти від людини, від підприємства.

Тому крок, зроблений нинішнім урядом щодо відновлення політики податкового стимулювання (і в окремих випадках — з урахуванням накопиченого негативного досвіду), слід підтримати. Але зонами треба займатися, а не робити те, що зробила Юлія Володимирівна, вирішивши, що коли є проблема, то давайте ВЕЗ закриємо, і проблем не буде. Вона створила гіршу проблему, страшну. Тому що виникла вже не проблема грошей, а проблема довіри до держави Україна. Я навіть не знаю, які іноземні інвестори ще погоджуються сюди приходити...

В.Гайдук. — А скільки ж іноземних інвесторів постраждало в результаті скасування пільг для вільних економічних зон?

В.Вишневський. — Про це треба запитати в Донецькій обласній адміністрації.

В.Гайдук. — Так от цікаво, бо якщо ніхто не постраждав, то тоді незрозуміло, навіщо пільги відновлювати. Адже у кожного такого рішення має бути конкретне завдання, своя ідеологія. Відкриваючи ВЕЗ, необхідно спочатку зрозуміти, навіщо вона потрібна? Це потрібно або в депресивних регіонах, де є надлишок робочої сили, або, навпаки, робочу силу потрібно залучити для розвитку. Як у класичному прикладі ВЕЗ Шеньчжень у Китаї, коли село з 32 тис. жителів за десять років перетворилося на місто з населенням у 3,2 млн. чоловік.

А.Соколовська. — Одна репліка. Ви знаєте, Валентине Павловичу, яка склалася ситуація в результаті того, що при створенні ВЕЗ і ТПР інвестиційні проекти реєстрували на місцях? Коли торік після скасування пільг для ВЕЗ і ТПР спеціальна комісія почала вивчати це питання, не можна було з'ясувати, що там було спочатку. Виявляється, інвестиційні проекти по кілька разів перереєстрували у бік зменшення сум інвестицій. Тому необхідний контроль. Можливо, на місцях, хоча ефективність такого контролю сумнівна, бо жителі зон зацікавлені в тому, аби вони продовжували функціонувати...

В.Гайдук. — У нас же зони тільки на папері. Тому те, що ви розкажете, не відповідає дійсності. Жодна зона не має огороження, не має митниці. Це поле, на місці якого на карті написали: «Отут ВЕЗ!»

А.Соколовська. — Але ж була ВЕЗ «Донецьк», це конкретне місце...

В.Гайдук. — Немає такої зони. ВЕЗ «Донецьк» — це територія в 400 гектарів, яка мусить бути огорожена парканом, де мають бути створені адміністрація, митниця, виділено землю, побудовано підприємства. А насправді — це лише ділянка на карті, заштрихована або виділена кольором, із позначенням «ВЕЗ «Донецьк».

В.Геєць. — Там зони справді немає в тому вигляді, в якому вони існують у всьому світі, із відповідним парканом тощо. Але я поставлю запитання: а чи можна в нас так огородити

зону, щоб через той паркан ніхто не лазив? Ні, тому пропоную це питання зняти з обговорення.

О.Рожен. — У мене запитання до Віталія Анатолійовича. От ви кажете, що невідомо, хто постраждав. Включіть сюди технопарки — і ви дізнаєтеся. Серед технопарків, окрім донецького, котрий, я вважаю, не постраждав, був київський ім. Патона, який постраждав дуже серйозно. Хоча це технопарк класу «Б», тобто без зони і без стін. Він надавав саме ті умови для інновацій, про які ви казали: безмитне ввезення обладнання і деякі невеличкі податки. У цього технопарку був чудовий результат...

В.Гайдук. — Та питання ж не в пільгах — питання в правилах гри, які держава мусить встановлювати. Якщо нам сьогодні, в умовах енергетичної цінової кризи, потрібно вивільнити 10 млрд. кубометрів газу, то ми повинні, по-перше, сконцентрувати бюджетний ресурс для бюджетної сфери. Байдуже, підприємство державне чи комунальне, адже іншого джерела фінансування, крім бюджету, в нього немає.

По-друге, іншим суб'єктам теж потрібно дати дорогу — будь-яку, це не обов'язково гроші. Дайте можливість прискореної амортизації, можливість повертати ПДВ, сплачений при ввезенні обладнання, після введення в експлуатацію протягом року одним платежем чи щось іще. І тоді станеться ривок.

А ідея технопарків була справді гарною. Але давайте вже будемо відвертими і проаналізуємо, чи справді в усіх випадках вона спрацювала так, як повинна була.

А щоб не виникало таких запитань, давайте писати конкретні проекти для конкретного технопарку, щоб нічого іншого там не було.

Ми стимулюємо чуже виробництво...

А.Даниленко. — Хочу звернути увагу на дві важливі обставини. Перша — у нас є величезне внутрішнє джерело інвестицій, зокрема й для інновацій — амортизаційні відрахування підприємств. 20% щорічного нагромадження капіталу приблизно наполовину забезпечуються за рахунок власних ресурсів підприємств, із яких, у свою чергу, близько 60% становлять амортизаційні відрахування. Але вся біда в тому, що наша законодавча база після 1997 року настільки розмила поняття цільового використання амортизаційних відрахувань і диференціювала підходи до окремих груп основних фондів, що це призводить до скорочення джерел їхнього оновлення.

Наприклад, починаючи з 1997 року, в Україні за другою групою основних фондів здійснюються підвищені амортизаційні відрахування по автомобілях, інформаційній і побутовій електронній техніці тощо. У результаті різко зросло придбання організаціями та установами автомобілів, причому найчастіше імпортного виробництва. Фактично за рахунок прискореної амортизації ми стимулюємо виробника інших країн і ніяк не підтримуємо впровадження автоматичних технологічних ліній, біотехнологічних розробок тощо, які справді мали б ознаки іноваційності.

І по-друге. У нас у законодавстві не розмежовано поняття «власник засобів виробництва» і «менеджер виробництва». У результаті директор державного підприємства практично розпоряджається амортизаційними відрахуваннями, а держава втрачає право їхньої централізації та використання там, де це доцільно.

Припустимо, закривається шахта, а держава не може акумулювати нараховані нею амортизаційні відрахування, аби використати для будівництва нової шахти чи інших виробництв. У

нашому законодавстві немає вимоги про те, що амортизаційні відрахування мають використовуватися виключно на капітальні вкладення. У результаті 30—35% їх іде, насамперед, на формування оборотних коштів.

Після глибокої кризи на початку 1990-х років 70—80% оборотних активів «обслуговуються» кредиторською заборгованістю, тобто внутріпромисловим кредитуванням. Розв'язати цю проблему без участі держави самим підприємствам дуже проблематично.

В економічній літературі і за цим круглим столом висловлюються думки, що для фінансування інновацій досить лише створити підприємствам економічні умови. Однак створення таких умов, зокрема надання пільг (чи то селективних, чи то повсюдних) так чи інакше пов'язане з бюджетом. Очевидно, що частину прибутку слід залишати підприємству для стимулювання певних видів діяльності, у тому числі інноваційно-інвестиційної. Так роблять багато зарубіжних країн. Зокрема, великих економічних успіхів у стимулюванні своїх товаровиробників досягла Ірландія, яка проводить експеримент у цій сфері з початку 1980-х років і дотепер.

Кілька слів про економічні пріоритети, із визначенням яких у нас теж проблеми. Свого часу мені випало працювати у В'єтнамі. Так-от, там наприкінці 1980-х років визначили лише два пріоритети — розвиток експорту і сільського господарства. 1987 року В'єтнам був імпортером рису, а сьогодні посідає провідні позиції у світі з експорту рису, кави, чаю, каучуку. Останнім часом у цій країні стимулюється розвиток інфраструктури, і тут теж досягнуто серйозних успіхів. У них немає проблем із залученням іноземних інвестицій (близько 50 млрд. дол.).

Ще 1988 року товарооборот В'єтнаму не перевищував 2 млрд. дол., зараз — близько 50 млрд. Щороку приріст експорту сягає 25—30%. Оце і є результат вдалого визначення пріоритетів на рівні держави.

Економічну політику поставити попереду фіскальної

А.Максюта. — Я буду дуже коротко, оскільки багато з того, що я хотів сказати, вже сказано. Хотів би привернути увагу до ходу розгляду бюджету у Верховній Раді. Проект бюджету подали в парламент одночасно із Державною програмою економічного та соціального розвитку на наступний рік. Але якщо бюджет прийняли до розгляду, то Програму навіть не розглянули і сказали, що розглянуть пізніше.

Це — дуже знакове явище. Коли ми говоримо про те, що робити, яким чином знайти ресурси і стимули для інноваційно-інвестиційного розвитку, то слід мати на увазі, що за останні роки в Україні практично втрачено систему економічного планування. Є непогана система економічного прогнозування, але системи економічного планування як такої немає.

Ситуація, коли бюджет визначає економічну політику, була справедливою для періоду фінансової розбалансованості економіки держави у 90-х роках, коли ми боролися з великим дефіцитом, з інфляцією, коли потрібно було збалансувати бюджет і головне — забезпечити фінансову стабільність. Сьогодні це питання в державі загалом уже вирішене. Дефіцит не є проблемою, його можна робити більшим-меншим залежно від того, які пріоритети вибирає держава і які джерела фінансування вона визначає. Сьогодні проблема — куди витратити кошти, що з'являються у держави внаслідок економічного зростання. І тут постає питання про систему визначення пріоритетів.

Якщо ми подивимося наші програмні політичні документи, то вони схожі на загальні напрямки, де сказано, що треба було б удосконалити амортизаційну політику, податкову

політику, бюджетну політику тощо. Зараз Міністерство економіки пробує відновити систему економічного планування, де б ми чітко вказали, що збираємося робити. Якщо ми збираємося запроваджувати прискорену амортизацію певних груп основних фондів, то це повинно бути написано і в програмі уряду, і в програмі економічного та соціального розвитку, і виходячи з цього має формуватися бюджет.

Ми постійно дискутували з Мінфіном з приводу податкових стимулів для інвестицій. Я їх розумію, їм треба фінансувати зарплати, енергоносії, пільги і субсидії. Надавши пільги на ввезення важливих для модернізації підприємств основних фондів, ми отримуємо втрату надходжень у нинішньому році, але при цьому не враховується, що це дасть нам через п'ять років. По суті, у нас поки що немає такого довгострокового бачення.

Стосовно бюджетної стратегії. Добре, що такий документ є. Але він не виконує своєї основної мети — узагальнення всіх реформ, що мають відбуватися, і визначення їхньої вартості. Оскільки ми не можемо одночасно знижувати податки, активно брати участь в державному інвестуванні і здійснювати таку ж активну соціальну політику. Реформи треба розкласти в часі. Якщо ми, наприклад, хочемо в 2010 році зменшити умовно на 5% ставку податку на прибуток, нам треба в 2007 році здійснити реформу пільг чи освіти, що потім дасть можливість зменшити навантаження на видатки бюджету, а отже, й знизити ставку податку на прибуток.

Завершуючи, хочу сказати, що для Мінекономіки однозначним є те, що ми повинні змінити модель розвитку, перейшовши на активну інвестиційну модель. Засобом до цього може бути або концентрація ресурсів в бюджеті і реалізація програм за рахунок бюджету, або зменшення податків та надання можливості самим підприємствам здійснювати свої витрати на модернізацію.

На наш погляд, проблема не в тому, скільки в бюджеті видатків на інвестиції, а в тому, яким чином вони розподіляються, яка існує процедура і наскільки вони відповідають пріоритетам уряду. Остання моя теза зводиться до того, що уряд безумовно прагне в бюджеті на наступний рік зробити перший крок до зміни моделі на інвестиційну. Але передусім нам потрібно змінити саму систему відносин між економічною і фіскальною політикою, поставивши наперед економічну політику і здійснюючи фіскальну з огляду на пріоритети економічного розвитку. У цьому, на мій погляд, коріння тих проблем, які ми з вами обговорювали, і ключ до їх вирішення.

Шляхом підтримки серйозного бізнесу

В.Геєць. — Світовий досвід показує, що успіху досягають тільки ті країни, які хотіли цього, які бачили всю дикість свого сучасного стану. Вони ставили перед собою основне завдання — здійснити перетворення економіки, виходячи з необхідності інтеграції до світового економічного простору на еквівалентній основі. В Україні такої еквівалентної основи немає. Бо країни, що добивалися такої інтеграції, щороку нарощували експорт на 8,5 і більше відсотків. А ті, хто таких показників не досягав, не розв'язували завдання в принципі.

За роки економічного зростання, з урахуванням 2005-го, Україна має показник менше 7% і, на превеликий жаль, складну динаміку в нинішньому році. Тому постановка проблеми про перехід до інвестиційно-іноваційного розвитку є абсолютно правильною.

З того, про що ми сьогодні не говорили, але з чим зіткнеться уряд. Перехід на рейки інвестиційно-іноваційного розвитку обов'язково супроводжуватиметься певним спадом показників економічної динаміки, оскільки він потребує кардинальної переорієнтації. До цього треба бути готовим і мати політичну волю.

У виступах перших доповідачів намітився цікавий аспект: розвиток на основі інноватики та вирішення соціальних завдань можуть узгоджуватися між собою. До речі, Елла Марленівна показала, де саме можливий цей консенсус. На сьогодні цей контекст, на превеликий жаль, поки що не звучить. Точиться боротьба за бюджет, що є своєрідним перетягуванням каната.

Прикро, але в нас поруч з ентузіазмом існує песимізм. Якщо протягом першого десятиліття розвитку держави ми сподівалися на «ось-ось», то зараз у багатьох головах панує песимізм, мовляв, очікувати успіху від тієї чи іншої політики не доводиться. Ця обставина ставить серйозне завдання перед нашими політиками — перевести настрої суспільства в інше русло.

У дискусії йшлося про добре відомі в світі підходи. Деякі країни розвивають великий бізнес, виводять його на передові рубежі і тим самим досягають успіху. Інші, також успішні, навпаки, роблять ставку на малий та середній бізнес, виходять на світові ринки, нарощують свій експортний потенціал. Усе залежить від того, звідки країна йшла.

Якщо виходити зі ступеня індустріалізації праці в Україні, ми маємо всі можливості рухатися шляхом підтримки серйозного, великого бізнесу, який інтернаціоналізує свою діяльність і здійснюватиме експортну експансію на світових ринках. А паралельно підтримуватиме все краще в інноваційній сфері.

А що стосується малих інновативних форм, про які тут говорилося, це питання не є беззаперечним. Їм можна і необхідно надавати підтримку, але визначальними вони стануть не сьогодні.

У світі існують приклади того, коли все начебто відпускали у вільне плавання і досягали успіху. Але при цьому слід врахувати: в цих країнах серйозно займалися інфраструктурою, і нею опікувалася саме держава. Нам треба вести серйозний діалог з бізнесом, щоб він знав, де сфера його відповідальності, а де — відповідальності держави. У 2005 році такий діалог розпочався, зараз — можливо, я помиляюся — влада і бізнес такий діалог не ведуть. Щоб його відновити, потрібен певний механізм відновлення довіри.

Світовий досвід показує, що можна дотримуватися тієї чи іншої ідеології, але в реалізації інноваційної стратегії ключову роль повинна відігравати саме держава. На неї зав'язані і кадри, і освіта, і наука. На превеликий жаль, цю свою роль наша держава поки що не виконує.

Фінляндія досягла успіху саме завдяки тому, що чітко визначила відносини з бізнесом та наукою, а також профінансувала ті наукові розробки, які на 80% забезпечили вихід бізнесу на світові ринки. При цьому тільки 20% коштів спрямовувалося на ризикові фундаментальні дослідження. Ми ж залишилися на старих позиціях, тобто взаємодія науки, держави та бізнесу — поки що закрите питання.

У нас, представників академічно-економічної науки, є певні пропозиції, але, на жаль, постійні трансформації в урядах, у політичному середовищі не сприяють їхній реалізації. Сподіватимемося, що це обговорення підштовхне до розв'язання наболілих проблем.